

Jakub DYDYMSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0009-0002-6903-7357

Alternatywa dla Niemiec – działalność prawicowego populizmu w latach 2015–2023 na przykładzie kryzysu migracyjnego i wojny w Ukrainie

Streszczenie: W latach 2015–2023 Alternatywa dla Niemiec (AfD) na skutek dwóch faz kryzysu migracyjnego oraz wojny w Ukrainie zdołała uzyskać rekordowe poparcie. Była pierwszym ugrupowaniem skrajnej prawicy, które weszło do Bundestagu, a w 2023 r. zajmowało drugie miejsce w sondażach poparcia. Mimo swojego kontrowersyjnego języka elektorat AfD powiększał się o kolejnych wyborców, niezadowolonych z efektów niemieckiej polityki migracyjnej oraz wsparcia Ukrainy przez Niemcy po rosyjskiej agresji. W artykule wykazano także, jak poparcie dla tej partii zależne jest od popularności kwestii migrantów z Afryki i Bliskiego Wschodu w publicznym dyskursie.

Słowa kluczowe: AfD, populizm, kryzys migracyjny, skrajna prawica

Wstęp

Alternatywę dla Niemiec (niem. Alternative für Deutschland – AfD) można uznać za bezsporny fenomen na niemieckiej scenie politycznej. Mowa tu nie tylko o osiągnięciu – począwszy od 2017 r. – pewnej ustabilizowanej pozycji w tamtejszym zhermetyzowanym systemie partyjnym czy nawet historycznym przełamaniu dominacji duopolu CDU/CSU-SPD. Największe poruszenie budzi bowiem fakt, że udało się to dopiero partii populistycznej i skrajnie prawicowej, przez niektórych wprost oskarżanej o głoszenie haseł o zabarwieniu faszystowskim.

Celem artykułu jest wykazanie, że wzrost poparcia dla AfD w latach 2015–2023 był efektem wybuchu dwóch fal kryzysu migracyjnego w Europie (okres 2015–2016 i 2022–2023) oraz gospodarczych i politycznych skutków wojny w Ukrainie. Autor uważa za istotne zaprezentowanie strategii politycznej realizowanej przez polityków AfD oraz sposób, w jaki dostosowywano ją do bieżących nastrojów społecznych. Poparcie wy-

miennie określa dane podawane przez sondaże partyjne oraz wyniki wyborów. Dodatkowo podkreślona zostanie rola trendów społecznych, które – w ocenie autora – silniej wpływały na wskaźnik poparcia populistów niż pozostałych partii. Zarazem artykuł stanowi swoistą charakterystykę pewnego ogólnego stylu obieranego przez prawicowe partie populistyczne. W tym przypadku w kraju naznaczonym dramatycznym brzemieniem nazizmu, rasizmu oraz szowinizmu, co także będzie stanowić istotny punkt w ocenie i opisanu narracji prezentowanej przez AfD.

W tekście wykorzystano metodę porównawczą oraz analizy dokumentów. Dzięki nim dokonano ewaluacji znaczenia opisywanych zdarzeń na wyniki prawicowych populistów oraz analizy materiałów przez nich publikowanych. Powołano się także na wnioski badaczy i publicystów z różnych części świata oraz odwołano się do wywiadu przeprowadzonego przez autora z prof. Jochenem Franzke z Uniwersytetu w Poczdamie.

AfD – suma niemieckich nostalgii

W naukach politycznych i społecznych „populizm” pełni bardzo specyficzną rolę. Joanna Cichecka celnie zauważa, że badacze są zgodni tylko co do jednego – braku konkretnej i akceptowalnej definicji wspomnianego zjawiska (Cichecka, 2018, s. 6). Pierre-André Taguieff definiuje populizm jako „styl polityczny oparty na odwoływaniu się do ludu oraz na kulcie i obronie ludu, co do zasady zgodny z każdą ideologią polityczną” (Taguieff, 2007, s. 23). Z tego powodu możemy wyróżnić zarówno jego prawicową, jak i lewicową odmianę. Paul Taggart dodaje, że populizm posiada cechy „kameleona”, dzięki czemu upodabnia swoją narrację do otoczenia (Taggart, 2000). Dla Thomasa Meyera to orientacja lub ruch niższej warstwy społecznej przeciwko „górze”, przeciwny wszelkim instytucjom oraz całej klasie politycznej (Meyer, 2006, s. 81–82). Populiści stosują w swojej strategii uproszczenia i przedstawiają świat jako czarno-biały, co skutkuje myśleniem w kategoriach „przyjaciół-wróg” (w domyśle: społeczeństwo–elity).

Poier, Saywald-Wedl i Unger wskazują natomiast na nieustanne podtrzymywanie antagonizmów między wyidealizowanym narodem a establishmentem. Narracja polityczna ma postać demagogicznej, upraszczającej i wywołującej silne emocje strategii komunikacyjnej (Poier, Saywald-Wedl, Unger, 2020).

Od momentu swojego powstania w 2013 r. AfD przeszła dużą przemianę ideologiczno-programową. Początkowo partia opierała się wy-

łącznie na tematach gospodarczych, by po dwóch latach coraz bardziej skupiać się na kwestiach migracyjnych i tożsamościowych. Jak zostanie wykazane dalej, wynikało to z przynajmniej dwóch czynników. Najważniejszym z nich był wybuch kryzysu migracyjnego w 2015 r., który momentalnie zepchnął problemy ekonomiczne na dalszy plan. Drugą przyczynę stanowiła zmiana struktury członkowskiej i organizacyjnej w samej partii – chadecko-liberalnych intelektualistów zaczęli zastępować radykałowie o nacjonalistycznych i izolacjonistycznych poglądach. Oba czynniki wpływały na siebie i wzajemnie uzupełniały, a kluczem do postępującej ewolucji był rok 2015.

Niemiecki system partyjny – obok ukształtowanej grupy głównych ugrupowań uczestniczących w życiu politycznym państwa – charakteryzuje się silną kontrolą wszelkich ruchów mogących zagrażać systemowi demokratycznemu (w domyśle – partii skrajnie prawicowych). Ten paradygmat narodził się w latach powojennych, gdy nie było społecznego przyzwolenia dla grup szerzących poglądy jakkolwiek zbliżone do tych głoszonych przez nazistowskich propagandzistów.

Dlatego z wielkim zdumieniem i niepewnością przyjęto w Niemczech, ale i całej Europie, fakt, że AfD udało się wywalczyć mandaty w wyborach do Bundestagu w 2017 r. Poruszenie wywołały język i styl, jakich partia używała w swoim przekazie: przeciwstawianie się polityce prowadzonej przez rząd Angeli Merkel¹, otwarte stawianie przyszłości Niemiec w Unii Europejskiej, a przede wszystkim kontestacja całego systemu politycznego i pamięci historycznej Niemiec. Program partii stanowił – w dosłownym tego słowa znaczeniu – alternatywę dla tych wszystkich Niemców, którzy byli zmęczeni monotonną, „przepraszającą” i eurocentryczną polityką swojego państwa (Alternative für Deutschland, 2013). Przełamywanie tematów tabu oraz kontrowersyjne hasła były jednymi z kluczowych metod działalności AfD. Niemniej wywoływało to sporą ciekawość mediów, a rosnące zainteresowanie widać także w mediach społecznościowych: na końcu 2023 r. profil AfD na Facebooku śledziło prawie aż 600 tys. osób (podczas gdy CDU, SPD i Zielonych po ok. 200 tys. każdą) (Alternative für Deutschland, 2023).

Dla niemieckiego porządku demokratycznego *casus* Alternatywy stanowił spory problem. Stopniowa radykalizacja szła bowiem w parze z rosnącą liczbą sympatyków tej partii. W oficjalnych dokumentach kreowała

¹ Nazywano ją „dyktatorem” chcącym „zamienić Niemców na muzułmanów” (Oliveira, 2016), wzywano też do wyprowadzenia jej z budynku kanclerskiego „w kątanie bezpieczeństwa” (Klikauer, 2020, s. 6)

się na zwykłe demokratyczne ugrupowanie, jednak bezpośrednie spotkania i wiece były miejscem, gdzie poruszano dwuznaczne kwestie historyczne stanowiące mieszkankę lęków i nostalgii. Dlatego w rozmaitych analizach podkreśla się, że wiele pojęć oraz motywów formułowanych przez polityków AfD to w rzeczywistości przededefiniowane i dopasowane do obecnych czasów hasła propagandy nazistowskiej². Nieprzypadkowo działalnością partii zainteresował się Federalny Urząd Ochrony Konstytucji, uznając ją za organizację podejrzaną o działania prawicowo-ekstremistyczne (Miłosz, 2021).

Alternatywę bezsprzecznie można nazwać główną i najbardziej wpływową populistyczną partią protestu w Niemczech. Jej działalność oraz hasła głoszone w latach 2015–2023 pokazują, że skupiała się ona głównie na permanentnej krytyce i kontestacji niemieckiej polityki. Wykorzystywała kryzysy, rozczarowanie społeczne, a nawet anomie, by za pomocą na pozór prostych środków obiecać dobrobyt, ład i bezpieczeństwo. Stawiała się w wyraźnej opozycji wobec tradycyjnych partii, chcąc pokazać swoją odrębność i zrozumienie problemów obywateli. Stąd w retoryce AfD przewodzi słowo „naród” (*das Volk*) – obrazowane wyidealizowaniem zwykłych, „prawdziwych” Niemców przeciwstawionych elitom i – głównie muzułmańskim – migrantom.

Należy jednak podkreślić, że AfD gromadzi wokół siebie nie tylko radykalnych wyborców o poglądach nacjonalistycznych i wolnościowych. Tak jednolity elektorat nie pozwoliłby jej bowiem wejść do Bundestagu – tak jak do 2017 r. żadnemu ugrupowaniu skrajnej prawicy. Wyborcy Alternatywy to w dużej mierze osoby głosujące pod wpływem impulsu i emocji. Według J. Franzke, możemy wśród nich wyróżnić trzy grupy (Wywiad z prof. dr. hab. Jochenem Franzke, 2024):

- nacjonalistyczno-konserwatywną, dawniej głoszącą na CDU, lecz zrażoną jej stopniowym przejściem w lewą stronę spektrum; to wyborcy skłonni zaufać CSU, jednak jest to ugrupowanie startujące wyłącznie w Bawarii; dlatego długo pozostawali bez żadnej partii;

² Przykładami może być nazywanie głównych mediów w Niemczech mianem *Lügenpresse* (niem. kłamliwa prasa) czy też stosowanie zakazanych w kraju haseł typu *Deutschland erwache* (niem. Niemcy przebudźcie się; jedno z haseł stosowanych przez SA – paramilitarną grupę NSDAP) czy *Alles für Deutschland* (niem. Wszystko dla Niemiec; hasło SA). Ich autorem był najczęściej Björn Hücke, jedna z głównych i najbardziej kontrowersyjnych postaci partii, szef jej struktur w Turynii. Na mocy wyroku sądu może być publicznie nazywany „faszystą” (Pfeifer, 2024).

- antyestablishmentową, czyli niegłosujących na tradycyjne partie (*Protestwähler*);
- twardy elektorat, najważniejsza grupa, w ogromnej większości to wyborcy z krajów związkowych dawnej NRD, rozczarowani efektami zjednoczenia Niemiec (co zostanie rozwinięte w dalszej części artykułu).

Kwestia cudzoziemców w Niemczech i rola kryzysu migracyjnego 2015–2016

Nie ulega wątpliwości, że temat cudzoziemców nieustannie pozostaje jedną z najważniejszych kwestii poruszanych w niemieckiej debacie publicznej. Po 1945 r. dochodziło tam do wielu fal imigracyjnych – od migracji powojennych, przez napływ tzw. *gastarbeiterów* z Jugosławii, Turcji i Włoch, aż po uchodźców z Bałkanów (Kałabunowska, 2022, s. 100). Chcąc powstrzymać to zjawisko, w latach 90. XX w. uformowano pogląd, że Niemcy nie są krajem imigracyjnym (*Deutschland ist kein Einwanderungsland*), a kolejne rządy kontynuowały tę politykę (ibidem). Dopiero kanclerz A. Merkel zdecydowała się na zmianę tego paradygmatu. Na skutek zmiany sytuacji w Europie postanowiono otworzyć kraj na przybyszów z innych krajów (ibidem).

Jednocześnie w kraju nieustannie zmagano się z bardzo odmiennym podejściem cudzoziemców do procesu integracji. Część z nich, mimo zgody tylko na pobyt tymczasowy, pozostała w kraju na stałe. Spora część nie podjęła efektywnej nauki języka oraz nie była skłonna respektować zasad niemieckiej kultury (Gierszewski, Matykiewicz, 2020, s. 248–249). Sami Niemcy często chłodno podchodzili do muzułmańskich imigrantów. Mogło to wynikać po części z nasilających się wówczas doniesień o atakach terrorystycznych i intensyfikacji działań Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku.

Dodatkowo po 2010 r. przez Niemcy przetoczyła się burzliwa debata publiczna wywołana książką byłego polityka SPD Thilo Sarrazina *Deutschland schafft sich ab* (*Niemcy się likwidują*). Kontrowersyjna publikacja dotycząca krajowej polityki migracyjnej poruszyła wiele problemów z nią związanych, które stanowiły dotąd tematy tabu. Z badań przeprowadzonych krótko po wydaniu książki wynikało, że 56% pytanych uznało hipotezy autora za słuszne (Kałabunowska, 2021, s. 142).

Jednak absolutnym przełomem społeczno-politycznym był kryzys migracyjny, który rozpoczął się latem 2015 r. Dla Niemiec symbolicznym momentem był 4 września, kiedy A. Merkel – na mocy porozumienia z Austrią i Węgrami – zdecydowała o umożliwieniu wjazdu do kraju tysięcy imigrantów oraz uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu (ibidem). Kanclerz wskazywała w swoich wypowiedziach na niemiecką gościnność oraz zapewniała o gotowości państwa na przyjęcie rzeszy cudzoziemców – na czele ze słynnym „Wir schaffen das” („Damy radę”). Idea wielokulturowości miała stanowić element wzbogacający niemiecką kulturę.

Choć jeszcze rok wcześniej 57% Niemców twierdziło, że czuje się zagrożone przez islam (Klikauer, 2020, s. 3), społeczeństwo zaczęło entuzjastycznie przyjmować migrantów, co zostało wsparte także przez krajowe media – łącznie z tradycyjnie krytycznym tabloidem „Bild” (Domagała, 2016). Jednak wbrew zapewnieniom władz państwo nie było przygotowane na tak ogromny napływ uchodźców. W samym 2015 r. w Niemczech złożono prawie aż 900 tys. wniosków o azyl – 35% wszystkich przedłożonych wówczas w całej Europie (Schneider, 2016, s. 6). Doprowadziło to do przeciążenia niemieckiej administracji: weryfikacja dokumentów skutkowałą licznymi błędami i niedopatrzzeniami (Kałabunowska, 2021, s. 124–126). Środki finansowe, które według danych ministerstwa finansów z 2018 r. przekazano na opanowanie sytuacji, przekroczyły 43 mld euro (ibidem).

Napływ tak sporej liczby migrantów stopniowo wzmagał u Niemców obawy co do bezpieczeństwa państwa. Szokujące dla opinii publicznej w kraju i całej Europie były wydarzenia z Kolonii z nocy sylwestrowej 2015/2016 (Ciechanowicz, 2016). Wówczas, w ścisłym centrum miasta, grupa kilkudziesięciu „mówiących po arabsku” mężczyzn o „cudzoziemskim wyglądzie” miała dopuścić się kradzieży, molestowań seksualnych, a nawet gwałtów na bawiących się tej nocy kobietach (Domagała, 2016). W debacie publicznej potraktowano to jako symboliczny przykład porażki polityki azylowej rządu oraz zwykłej bezsilności państwa (Ciechanowicz, 2016). Oburzała także opieszałość służb, które początkowo ukrywały prawdziwą skalę zdarzenia, choć policja odnotowała ponad 1200 zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa. Szybko pojawiły się doniesienia o podobnych przypadkach w innych miastach (Pacewicz-Biegańska, 2017). Kilka dni po zdarzeniu połowa Niemców przyznała, że obawia się takich napaści i nie czuje się dostatecznie chroniona przez policję (*Bericht...*, 2016).

Niemal każde tego typu zdarzenie z udziałem osób pochodzenia afrykańskiego czy bliskowschodniego budziło reakcję AfD. Populiści rozpoczęli w całym kraju tzw. ofensywę jesienną, w ramach której organizowano liczne pikniki i spotkania o tematyce antyeuropejskiej i antyimigracyjnej. Akcja miała być początkiem długiej kampanii przed wyborami do Landtagów w 2016 r. oraz do Bundestagu rok później (Geiges, 2018, s. 52). Dodatkowo ugrupowanie brało udział w cotygodniowych, masowych (momentami liczących 20–25 tys. uczestników) demonstracjach organizowanych w Dreźnie przez skrajnie antyislamską Pegidę (Kałabunowska, 2021, s. 148). Spotkania przyczyniły się do wzrostu rozpoznawalności AfD.

Występowanie na wiecach tuż obok Pegidy, prawicowych chuliganów oraz mniejszych grup narodowosocjalistycznych świadczyło o pełnym i świadomym wyborze radykalnej działalności przez AfD. Było to także konsekwencją zmian w jej kierownictwie, gdy frakcja nacjonalistyczna, na czele z Björnem Höcke, przeforsowała swoją kandydatkę na przewodniczącą partii (Reible, 2015).

Populiści prezentowali się na jedynych, którzy mogą zatrzymać napływ kolejnych przybyszów. Badania pokazywały, że 2/3 ankietowanych w 2016 r. opowiadało się za forsowanym przez AfD przywróceniem kontroli na granicach (Quent, 2020, s. 76). Narracja łącząca islam z terroryzmem współgrała z częstym lękiem wśród badanych (79%), jakoby wśród imigrantów znajdowali się także potencjalni zamachowcy (Schneider, 2016, s. 10). Obawy potęgowały niezwykle krwawe zamachy terrorystyczne w Paryżu i Brukseli.

Kryzys migracyjny zapewnił AfD wręcz idealne warunki dla rozwoju swojego populistycznego przekazu. Najważniejszymi punktami tej strategii były: nieustanna krytyka polityki rządu federalnego, obmawianie przybywających uchodźców i migrantów oraz wywoływanie w społeczeństwie atmosfery narastającego zagrożenia powodowanego przez islamskich cudzoziemców. Podnoszono także temat przestępczości wśród cudzoziemców (Alternative für Deutschland, 2017, s. 22).

Wydarzenia z Kolonii były więc świetnym przykładem dla uwiarygodnienia narracji AfD. Postępująca od jesieni 2015 r. zmiana politycznych nastrojów sprawiła, że populiści zaczęli gromadzić wokół siebie przeciwników polityki promigracyjnej zwanej *Willkommenskultur*. Radykalizacja narracji uczyniła z niezwykle kontrowersyjnych, rasistowskich haseł swoistą wizytówkę AfD. Ponadto, w latach 2015–2016 w kraju odnotowano wzrost wykroczeń motywowanych ideologią skrajnie prawicową

(Kałabunowska, 2021, s. 128)³. Przykrym symbolem tego problemu stało się zabójstwo z rąk prawicowego ekstremisty proimigracyjnego polityka CDU Waltera Lübcke w 2019 r. (Kałabunowska, 2022, s. 110). Sprawa wstrząsnęła krajem i pokazała skalę ukrytej nienawiści na tle narodowościowym, intensyfikowanej przez populistów.

Politycy AfD nie ukrywali, że kryzys migracyjny był wyjątkowym prezydentem dla ich partii (Geiges, 2018, s. 52). Karin Priester określiła ugrupowanie wprost jako „dziecko kryzysu” (Quent, 2020, s. 154). Populiści z powodzeniem wykorzystali potencjał wynikający z rosnącego niezadowolenia polityką migracyjną Berlina. Tylko w ciągu roku – od sierpnia 2015 do sierpnia 2016 – notowania AfD wzrosły z ok. 4,5% do aż 16% (Langemann, Pausch, 2023). Również wyniki do Landtagów były niezwykle udane: w konserwatywnych landach dawnej NRD osiągała ponad 20% poparcia (*Die Ergebnisse...*, 2016), na zachodzie notowała niższe wyniki (ok. 13%), choć i to pozwoliło jej wygrywać nawet z socjaldemokratami.

Kampania przedwyborcza oraz same wybory do Bundestagu w 2017 r. w dużej mierze stały pod znakiem problemu kryzysu migracyjnego. Stąd w przyjętym programie wyborczym wyraźnie postawiono nacisk na tematy związane z uchodźstwem czy obroną tożsamości narodowej (*Alternative für Deutschland*, 2017). Kwestie ideologiczne prawie zupełnie wyparty programowe „korzenie” AfD jeszcze z lat 2013–2014, jak np. odrzucenie euro.

Partia propagowała radykalne działania w kwestii ograniczenia wpływu uchodźców do Niemiec. Szczególnie skupiła się na muzułmanach i niebezpieczeństwie, jakie mieliby oni stanowić dla państwa („Islam nie należy do Niemiec” (ibidem)). Żądano zamknięcia granic, by chronić kraj i rynek pracy przed starającymi się o azyl „w większości niewykwalifikowanymi” migrantami. Opowiadano się za ograniczeniem wydatków socjalnych dla cudzoziemców, porzuceniem polityki wielokulturowości oraz przeciwko programowi łączenia rodzin. Program zawierał także wiele typowo populistycznych zmian systemowych jak rozszerzenie instytucji referendum czy ograniczenie władzy partii, jednak stanowiły tylko dodatek do kwestii cudzoziemców.

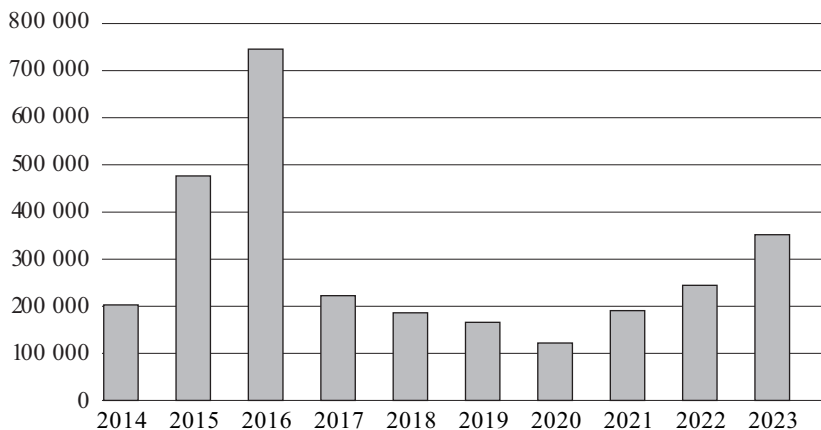
Ostatecznie wyborczy wynik AfD okazał się nieco słabszy niż pokazywały to sondaże jeszcze z 2016 r. Partia uplasowała się na trzecim

³ Przykładami tego były choćby zamieszki pod centrum azylowym w Heidenau (Lindner, 2015), masowe incydenty o podłożu ksenofobicznym i neofaszystowskim w czasie wystąpień Pegidy czy atak nożownika na zaangażowaną w politykę migracyjną kandydatkę na burmistrza Kolonii (Zeit, 2015).

miejsu z 12,6% głosów (*Bundestagswahl...*, 2017). Wraz z liberałami z FDP odnotowali największy wzrost wyborców (Statista, 2017), gdzie aż 980 tys. głosujących w 2013 roku na chadeków wybrało AfD. Alternatywa przekonała do siebie także ok. 1,2 mln dotychczas niegłosujących (*Bundestagswahl...*, 2017).

W ten sposób, po raz pierwszy po 1945 r., w Bundestagu znalazła się skrajnie prawicowa formacja. Warto jednak przedstawić główny elektorat AfD, tj. mieszkańców wschodniej części kraju, gdyż to oni w kolejnych latach zapewniali populistom byt w parlamencie.

Wykres 1. Roczna liczba wniosków azylowych złożonych w Niemczech w latach 2014–2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/zahlen-zu-asyl/265708/asylantraege-in-deutschland/>.

AfD jako *Lega Ost* niemieckiej polityki

40 lat powojennego podziału Niemiec na RFN oraz NRD do dziś pozostaje jednym z najważniejszych wyznaczników różnicowania społecznego współczesnych Niemiec. Powszechnie mówi się wręcz o odmiennej mentalności między dawnymi mieszkańcami Zachodnich Niemiec (Wessis) a Wschodnich Niemiec (Ossis) (Fürstenau, 2019). Duża część społeczeństwa wschodnioniemieckiego z dystansem patrzy na system polityczny i społeczny Niemiec, a wręcz go odrzuca (Gelles, 2023, s. 12). Podkreśla się, że aż co drugi *Ossi* czuje się we własnym państwie obywatelem

„drugiej kategorii”: ignoruje się ich wschodnioniemiecką kulturę i sposób myślenia, a tamtejsze pochodzenie staje się czymś negatywnym, formą przypiętej „łatki”.

Poczucie skrzywdzenia przekłada się również na bardzo chłodną ocenę tradycyjnych partii – wywodzących się przeciw z RFN. 16 milionów *Ossis* czuje się przez nie pomijane i niedoreprezentowane na najwyższych stanowiskach i urzędach w państwie (Franzke, 2024). Wielkim wyjątkiem była tu jedynie A. Merkel.

Nie dziwi więc duża popularność na terenach byłej NRD antysystemowej, antyestablishmentowej i radykalnej AfD. Mieszkańcy wschodu – przekonani o politycznej marginalizacji – zobaczyli w Alternatywie swojego długo wyczekiwanego reprezentanta w Berlinie. Zdaniem Matthiasa Quenta, tamtejsze społeczeństwo zawsze przejawiało tendencje do skrajnych postaw (Quent, 2020, s. 232). Dawne hasła socjalistyczne zostały zamienione w silne przywiązanie do nacjonalizmu (Gelles, 2023, s. 21). Na początku XXI wieku częściowym powodzeniem cieszyła się tam neonazistowska NPD, ale silne były też ruchy ekstremistycznej lewicy. To na wschodzie Niemiec utworzono Pegidę, w Dreźnie organizowano wspomniane wyżej marsze antyimigranckie oraz właśnie tam działali główni radykałowie AfD – Björn Hücke (Turyngia) i Alexander Gauland (Brandenburgia).

Od wybuchu kryzysu migracyjnego w 2015 r. Alternatywa stała się wręcz najważniejszym prawicowym ugrupowaniem na wschodzie Niemiec. Pozwoliło jej to na dużą swobodę w kreowaniu przekazu i wpływanie na nastroje tamtejszych wyborców. Z tego powodu wielu komentatorów zaczęło nazywać AfD mianem *Lega Ost* (Alternative für Deutschland, 2021), nawiązując przy tym do włoskiej partii Liga Północy (*Lega Nord*) (Bartczak, 2019)⁴.

Według badań liczba *Ossis*, których poglądy można określić jako populistyczne, wzrosła z 27% w 2020 roku do 35% w 2023 r. (Gelles, 2023, s. 16). Prawie co drugi pytany przyznał, że niemiecka polityka jest skomplikowana (ibidem). Nie dziwi więc, że wyborcy są bardziej podatni na uproszczony i emocjonalny przekaz AfD. Szczególnie w obliczu problemów, którym towarzyszy duże nagromadzenie emocjonalne – takich natomiast po 2014 r. nie brakowało.

W 2021 r. obcokrajowcy stanowili jedynie 5% ogółu mieszkańców wschodnich Niemiec (ibidem). W 2019 r. w Saksonii odsetek muzułma-

⁴ Włoska partia populistyczna, znana z reprezentowania interesów północnej części kraju i protekcjonalnego traktowania biedniejszego południa (Bartczak, 2019).

nów wynosił zaledwie 0,48% spośród 4 mln ludzi zamieszkujących ten kraj związkowy (Quent, 2020, s. 136). Paradoksalnie jednak temat kryzysu migracyjnego na wschodzie również wzmocnił notowania AfD.

Sięgając po dodatkowe metody wpływu, populiści bardzo dobrze potrafili manipulować opinią tłumu. Jednym z takich narzędzi jest zjawisko zwane natywizmem. Polega na odwołaniu się do elementów tożsamości danej grupy i porównaniu bądź oddzieleniu ich od grupy zewnętrznej (*Nativismus...*). Może być rozumiany jako ideologia postulująca zasiedlanie państw wyłącznie przez członków grupy społecznej o tej samej tożsamości kulturowej. Wszelkie elementy spoza tej grupy – ludzie, kultura i systemy wartości – mają być fundamentalnym zagrożeniem dla tak jednolitej wizji narodu (Kałabunowska, 2019, s. 216). Natywizm jest więc silnie powiązany z nacjonalizmem. Stąd skoro tak znaczna część *Ossis* jest silnie przywiązana do miejscowej kultury i dąży do jej ochrony, to jeszcze bardziej zagorzale będzie bronić nadrzędnej kultury niemieckiej oraz narodowych wartości w obliczu „islamizacji” kraju. Wszystko opiera się na strachu przed utratą własnej tożsamości i dalszą marginalizacją obywateli „drugiej kategorii”.

Wokół tego AfD buduje dalszą część swojej narracji: postuluje odrzucenie tradycyjnych partii (przyzwalających na napływ muzułmanów), ograniczenie liczby cudzoziemców i zapewnienie wyższego standardu życia. Podczas gdy inne partie są świadome konieczności wprowadzania niekiedy niepopularnych zmian, populiści oferują proste sposoby na powrót do dawnych, lepszych czasów.

AfD w latach 2017–2021

Pierwsza kadencja AfD w Bundestagu przebiegała pod znakiem dużej aktywności jej deputowanych. Antyestablishmentowy charakter ugrupowania zaowocował wzbudzeniem głośnych i emocjonalnych debat oraz wyraźnie akcentowanym sprzeciwem wobec propozycji ówczesnego rządu (Kałabunowska, 2021, s. 291). Mimo że widowiskowość często mijała się z merytorycznością, notowania populistów wzrosły do poziomu ok. 16–18% (Infratest-Dimap, 2024).

Jednak okres 2020–2021 pokazał, jak kluczowe znaczenie dla wyników i popularności AfD miał kryzys migracyjny. Mniej więcej dwa lata po wyborach do Bundestagu jego rola była praktycznie znikoma (Franzke, 2024). Wobec zmniejszania się liczby azylantów partia utraciła swój

najmocniejszy atut. Wybuch pandemii i ostra krytyka działań rządu doprowadziły nawet do spadku poparcia dla populistów, gdyż społeczeństwo stanowczo zaufało decyzjom władz federalnych.

Mimo problemów AfD nie zrezygnowała z radykalnych haseł; program partii ogłoszony na wybory do Bundestagu w 2021 r. został nawet zaostrzony, w porównaniu do tego sprzed czterech lat (Alternative für Deutschland, 2021). Postulowano powrót do kontroli granicznych oraz utworzenie „fizycznych barier” w postaci płotów. Zapowiadano „ofensywę deportacyjną” oraz znaczne ograniczenie migracji dla „obrony niemieckiej tożsamości”. Za konieczne uznano opuszczenie przez Niemcy Unii Europejskiej.

Ostatecznie AfD zdobyła 10,3% głosów, czyli o 2,3 pkt proc. mniej niż cztery lata wcześniej (*Bundestagswahl 2021*, 2021). Populiści zostali piątą siłą w Bundestagu, tracąc łącznie aż ok. 0,5 mln głosujących. W 13 z 16 landów partia otrzymała mniejsze poparcie niż w 2017 roku (Gelles, 2023, s. 10). Porównywalny wynik zapewniły jej wyłącznie głosy wschodnich krajów związkowych, gdzie zajęła drugie miejsce (ibidem). Niespodziewanie jednak nowa kadencja okazała się być przełomowa dla AfD.

Rola wojny w Ukrainie w kontekście wzrostu notowań AfD

Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 r. spotkała się w Niemczech ze sporym zaskoczeniem. Z powodu wielu lat zaniedbań skutkujących uzależnieniem gospodarczym od Moskwy oraz rozpaczliwie wyglądającymi próbami mediacji z prezydentem Władimirem Putinem, kanclerz Olaf Scholz postanowił ogłosić fundamentalną zmianę niemieckiej polityki zagranicznej i obronnej. Tzw. *Zeitenwende*⁵ odnosił się do relacji wobec Rosji – aktywnym udziale w nakładaniu na nią unijnych sankcji, odmowie uruchomienia gazociągu Nord Stream 2 oraz odejściu od idei „zmiana przez handel” (*Wandel durch Handel*). Zaakceptowano także militarne wsparcie dla Ukrainy, co – biorąc pod uwagę niemiecką wrażliwość w temacie wojen – był znaczącą reorientacją tamtejszej polityki (Savinok, 2022, s. 13).

W pierwszych komunikatach AfD potępiła agresję, nazywając ją „tragedią”, i wezwała do zawieszenia broni (Arzheimer, 2023, s. 162).

⁵ Niem. przełom; dosł.: zmiana czasów.

Szybko ujawniły się jednak prorosyjskie tendencje wewnątrz partii. Skrytykowano nałożone sankcje i plany sprzętowego wspierania Ukraińców. Samej Ukrainie zarzucono rzekome prześladowanie ludności rosyjskiej po 2014 r. i wyrażono poparcie dla niemiecko-rosyjskiego gazociągu Nord Stream 2 jako źródła niezawodnej i taniej energii (ibidem).

Prorosyjska orientacja AfD została ujawniona w oficjalnych dokumentach już w 2017 r. (Alternative für Deutschland, 2017, s. 18). W ówczesnym programie wyborczym chwalono ścisłą wymianę handlową między Berlinem i Moskwą. Mimo rosyjskiej aneksji Krymu i wspierania przez nią separatystów na wschodzie Ukrainy, ugrupowanie oponowało za zniesieniem sankcji oraz pogłębieniem współpracy gospodarczej. Taka polityka miała „leżeć w niemieckim interesie”. Rok później część deputowanych AfD udała się w roli „międzynarodowych obserwatorów” na okupowany Krym podczas rosyjskich wyborów prezydenckich. Podobnie miało być podczas nielegalnych referendum w sprawie aneksji ziem ukraińskich do Rosji we wrześniu 2022 r., jednak odrzucono ten pomysł po ostrej reakcji opinii publicznej.

Druga przyczyna takiej strategii wynika z faktu, że w Niemczech mieszka znaczna liczba byłych mieszkańców Związku Radzieckiego (w tym ok. 240 tys. samych Rosjan) (Statista, 2024, *Russland...*) zwanych *Russlanddeutsche* (Arzheimer, 2023, s. 161). Nie są oni zbyt dobrze zintegrowani ze społeczeństwem, ufają rosyjskiej propagandzie i są zorientowani właśnie na AfD.

Gwałtowne zerwanie współpracy gospodarczej z Rosją (choćby importu gazu ziemnego) doprowadziło do podwyżek cen oraz nasilenia się obaw co do krajowego bezpieczeństwa energetycznego (Schröter, 2023, s. 15). W miarę trwania wojny, nastroje społeczne stawały się coraz bardziej negatywne. Co drugi badany przyznał, że wojna w Ukrainie wiąże się dla niego z trudnymi skutkami finansowymi (Statista, 2022). AfD przekonywała, że to Niemcy są „głównym przegranym wojny gospodarczej” (Arzheimer, 2023, s.163). Stąd tłumaczono, że import rosyjskich surowców naturalnych jest konieczny dla rozwoju kraju oraz polepszenia sytuacji materialnej społeczeństwa.

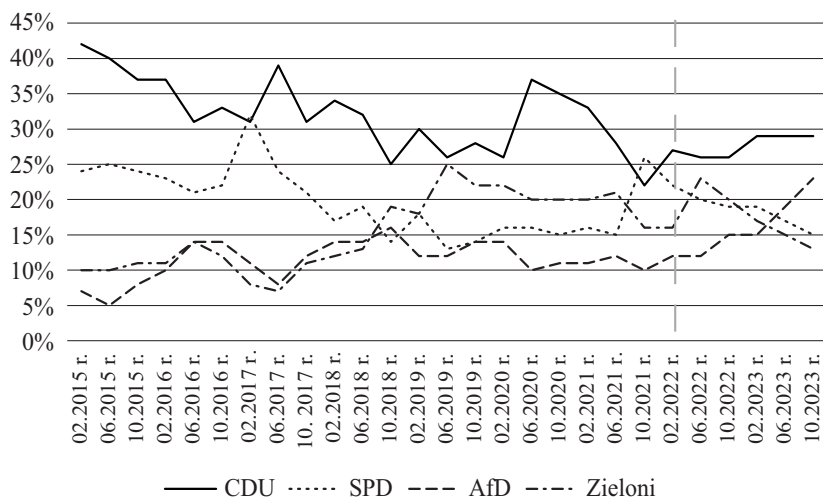
Podobnie negatywnie populiści postrzegali militarne wspieranie Ukrainy. Przekonywali, że Niemcy nie są stroną wojny i nie należy irytować Moskwy, ponieważ grozi to wciągnięciem państwa w konflikt zbrojny. Początkowe doniesienia o brutalnych zbrodniach popełnianych przez Rosjan sprawiły, że społeczeństwo domagało się wysłania wsparcia dla

Ukraińców. Z czasem jednak zmęczenie wojną i jej konsekwencjami spowodowały, że Niemcy domagali się jak najszybszego dyplomatycznego zakończenia konfliktu. Zwycięzać zaczął tradycyjny niemiecki pacyfizm – w czerwcu 2023 r. 2/3 badanych odmawiało przekazania Ukrainie pocisków rakietowych Taurus, a 37% uważało, że i tak wysłano już zbyt dużo broni (*ARD DeutschlandTREND Juni 2023...*, 2023). We wschodnich Niemczech tego zdania był aż co drugi pytany.

Nieoczekiwanie w temacie Ukrainy doszło nawet do zaskakującej koalicji interesów między skrajną prawicą i lewicą. Obie strony protekcyjnie wykorzystały zakorzeniony w niemieckim społeczeństwie strach przed wojną, kreując się na prawdziwych zwolenników pokoju.

Dzięki antywojennej narracji Alternatywa zanotowała znaczący wzrost notowań. Gdy reszta partii aktywnie wspierała Ukrainę, populiści zgromadzili wokół siebie liczną grupę niezadowolonych. Przez to, od połowy 2022 do połowy 2023 r., zyskali w sondażach poparcia aż o ok. 10 pkt proc. (Infratest-Dimap, 2022–2023). Dzięki temu AfD prześcignęła SPD i Zielonych, zostając tym samym drugą partią Niemiec.

Wykres 2. Poparcie dla głównych partii politycznych w latach 2015–2023. Pomarańczową linią przerywaną oznaczono początek pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/sonntagsfrage/.

II kryzys uchodźczy – silniejszy przekaz, lepsze wyniki

Jak wspomniano wyżej, ciągły spadek liczby wnioskujących o azyl wyraźnie wpłynął na zahamowanie wzrostu notowań AfD. Zdecydowanie najwięcej wniosków azylowych złożono w 2016 r. – aż 772 tys. (Statista, *Anzahl...*, 1991–2024); w porównaniu z rokiem 2014 był to wzrost o ponad 267%. Ogromna liczba ubiegających się o azyl przełożyła się na poparcie dla populistów rządu 16–18% (Infratest-Dimap, 2016). Jednak już w 2017 r. odnotowano gwałtowny, aż 3,5-krotny spadek liczby wniosków, co zahamowało, a nawet obniżyło notowania Alternatywy. W czasie pandemii niemieckie urzędy przyjmowały ponad 100 tys. wniosków rocznie.

Od sierpnia 2022 r. liczby te znów zaczęły gwałtownie rosnąć (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2023), a w samym 2023 roku były już porównywalne z tymi z 2015 r. (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2024). Według J. Franzke, między latem a końcem 2023 r. kwestie migracyjne miały dla wyborców najważniejsze znaczenie (Franzke, 2024).

Jak pokazały badania z połowy 2023 r., 2/3 ankietowanych wybrałoby AfD właśnie ze względu na ich propozycje dotyczące zaostrzenia polityki migracyjnej (*ARD-DeutschlandTREND...*, 2023). Co istotne, aż 78% Niemców było niezadowolonych z integracji uchodźców, a niewiele mniej z samego ich pobytu w kraju (*ARD-DeutschlandTREND Oktober...*, 2023). Około 60% respondentów podało, że Niemcy powinny przyjmować mniej uchodźców niż obecnie – przeciwnie odpowiedziało jedynie 3% ankietowanych (Statista, *Soll Deutschland...*, 2023). To zupełny zwrot w porównaniu do badania z 2019 r., gdy 70% społeczeństwa było za przyjmowaniem w kolejnych latach takiej samej lub nawet większej liczby uchodźców (Faus, Storks, 2019).

Dodatkowym problemem dla wielu Niemców stało się przyjęcie po 24 lutego 2022 r. tysięcy uchodźców z Ukrainy. Wielu z nich postanowiło zamieszkać w Berlinie, który zmagął się z brakiem dostępnych mieszkań i ich wysokimi cenami. Wzrost popytu jeszcze pogorszył tę sytuację. Podobnie było z wysokim obłożeniem szkół, do których trafiło wiele dzieci z Ukrainy (Franzke, 2024).

Występujące w latach 2015–2023 kolejne kryzysy przyczyniły się do gwałtownego spadku optymizmu społecznego oraz zadowolenia z funkcjonowania demokracji. Ponad połowa Niemców we wrześniu 2023 r. oceniała ją bardzo słabo lub wcale nie była z niej zadowolona (Statista, *Sind Sie...*, 2023).

Wzrost negatywnych nastrojów w społeczeństwie ponownie wykorzystali populiści. W październiku 2023 r. AfD odnotowywała absolutnie najwyższe poparcie w swojej historii – badania dawały jej 23% głosów, czyli jedynie 5 pkt proc. mniej od prowadzącej w sondażach CDU (Infra-test-Dimap, 2023). Odpowiedzią AfD na swoje rekordowe wyniki oraz historycznie wysokie rozczarowanie rządami centrolewicowej koalicji (aż 79% pytanym wyrażało niezadowolenie z funkcjonowania władz (*ARD-DeutschlandTREND...*, 2023)) była publikacja „10 punktów dla Niemiec” (*Alternative für Deutschland*, 2023) – swoistego planu na wypadek przejścia rządów w kraju. Priorytetowo traktowano w nim właśnie kwestie zatrzymania imigracji i przerwania „wyniszczającej polityki migracyjnej”, obniżenia kosztów energii, a nawet naprawy obu linii gazu – Nord Stream (*ibidem*).

Próba zwrócenia uwagi Niemców i formą sprzeciwu wobec rosnącej pozycji skrajnej prawicy były wielotysięczne demonstracje w całym kraju niedługo po publikacji w styczniu 2024 r. wyników pewnego dziennikarskiego śledztwa (*About...*, 2024). Opisano w nim szczegóły domniemanego spotkania przedstawicieli AfD oraz innych ruchów skrajnej prawicy w Poczdamie na końcu 2023 r. (*Geheimplan...*, 2024). W jego czasie miano omawiać plany tzw. remigracji, czyli wydalenia z kraju osób obcego pochodzenia, azylantów i osób niezasymilowanych, nawet mimo posiadania przez nich paszportów RFN (*ibidem*).

Niemniej jednak badania wciąż dawały przedstawicielom radykalnej prawicy szansę na pozyskanie kolejnych sympatyków. W jednym z nich, na krótko przed szczytem notowań AfD, działania współprzewodniczącej partii Alice Weidel popierało 38% badanych (*Bundestrend:...*, 2023). Tym samym została czwartym najlepiej ocenianym politykiem w kraju. Jej rezultat znacząco przewyższał poparcie dla samego ugrupowania, co mogło świadczyć o ciągle niewyczerpanym potencjale AfD.

Podsumowanie

Celem powyższego artykułu było wykazanie wpływu dwóch faz kryzysu migracyjnego oraz gospodarczych i politycznych skutków wojny w Ukrainie na wzrost poparcia dla AfD w latach 2015–2023. Poprzez analizę rozwoju sytuacji polityczno-społecznej starano się zaprezentować wzajemne oddziaływania między narracją ugrupowania a nastrojami obywateli.

Na podstawie przytoczonych argumentów można stwierdzić, że krytyka niemieckiej polityki migracyjnej oraz niemieckiego stanowiska wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego pociągała za sobą rosnące wskaźniki poparcia dla prawicowych populistów. Potwierdza to historyczne wejście AfD do Bundestagu w 2017 r. czy dynamiczny wzrost notowań w latach 2022–2023, czyli w okresie nałożenia się drugiej fali migracyjnej z trwaniem wojny w Ukrainie. Wykazano również zależność między spadkiem wyników AfD a obniżaniem się liczby wniosków azylowych i *sensu largo* mniejszą popularnością kwestii migracyjnej w dyskursie społecznym.

Autor stoi na stanowisku, że hasła AfD trafiły na bardzo korzystny grunt także z powodu braku jakiegokolwiek innej siły politycznej, która równie zdecydowanie wyrażałaby swój sprzeciw wobec wyżej wymienionych kryzysów. Wobec relatywnej jednowymiarowości tradycyjnych partii populiści zdołali przekonać niezadowolonych, głównie mieszkańców landów wschodnich. Nie powstrzymała tego nawet stopniowa radykalizacja ugrupowania i fakt, że od czerwca 2022 2/3 zarządu partii zajmuje frakcja nacjonalistyczna, a B. Höcke uznawany jest za najbardziej wpływowego polityka i faktycznego szefa AfD (Müller, 2022). Otwartym pozostaje pytanie, czy partii uda się pozyskać nowych wyborców z pozostałej części Niemiec. Wtedy zwycięstwo wyborcze będzie już na wyciągnięcie ręki.

Bibliografia

Dokumenty i publikacje partii:

- Alternative für Deutschland (2017), *Programm für die Wahl zum deutschen Bundestag am 24. September 2017*, https://www.abgeordnetenwatch.de/sites/default/files/election-program-files/afd_wahlprogramm_btw2017komplett.pdf, 12.06.2024.
- Alternative für Deutschland (2021), *Programm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum 20. Deutschen Bundestag*, https://www.afd.de/wpcontent/uploads/2021/06/20210611_AfD_Programm_2021.pdf, 12.06.2024.
- Alternative für Deutschland (2023), *Sofortprogramm einer AfD-geführten Bundesregierung*, https://ffc7b648.rocketcdn.me/wpcontent/uploads/2023/09/Sofortmassnahmen_AfD_Regierung_g_Positionspapier.pdf, 12.06.2024.
- Alternative für Deutschland (2013), *Wahlprogramm. Parteitagebeschluss vom 14.04.2013*, https://www.abgeordnetenwatch.de/sites/default/files/election-program-files/afd_1.pdf, 12.06.2024.

Monografie:

- Kałabunowska A. (2021), *Skrajna prawica we współczesnych Niemczech. Ujęcie ideologiczne*, Poznań.
- Klikauer T. (2020), *Alternative für Deutschland: The AfD: Germany's New Nazis or another Populist Party?*, Liverpool.
- Quent M. (2019), *Deutschland rechts außen*, Monachium.
- Taggart P. (2000), *Populism*, Buckingham.
- Taguieff P.-A. (2007), *L'illusion populiste*, Paryż.

Książki pod redakcją:

- Arzheimer K. (2023), *To Russia with love? German populist actors' positions vis-a-vis the Kremlin*, w: *The Impact of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe*, red. G. Ivaldi, E. Zankina, Bruksela.
- Kałabunowska A. (2022), *Polityka migracyjna, azylowa i integracyjna Niemiec, w: Interesy – wartości – kompromisy. Polityka zagraniczna Niemiec w erze A. Merkel*, red. K. Janoś, A. Kałabunowska, J. Kiwerska, T. Morozowski, Poznań.
- Meyer T. (2006), *Populismus und Medien*, w: *Populismus in Europa. Gefahr für Demokratie oder nützliches Korrektiv?*, red. F. Decker, Bonn.
- Pacewicz-Biegańska J. (2017), *Sylwestrowe taharrusz džamaa – incydent czy nowa europejska tradycja?*, w: *Zemsta emancypacji*, red. T. Nowicki, Gdańsk.
- Savinok V. (2022), *Ewolucja stanowiska rządu Niemiec*, w: *Zeitenwende. Działania Niemiec wobec wojny w Ukrainie*, red. J. Dobosz-Dobrowolska, M. Tujdowski, Poznań.
- Schneider P. (2016), *Migranten und Flüchtlinge als Herausforderung für Deutschland und Europa*, w: *Sicherheit und Frieden*, red. P. Schneider, S. Bund, M. Krüger, S. Reinke de Buitrago, T. René Salomon, Hamburg.
- Schröter F. (2023), *Vorwort der Herausgeberin*, w: *Die distanzierte Mitte. Rechtsextreme und demokratiegefährdende Einstellungen in Deutschland 2022/2023*, red. A. Zick, B. Küpper, N. Mokros, Bonn.

Artykuły naukowe:

- Cichecka J. (2018), *Populizm – niejednoznaczny fenomen. Zestawienie perspektyw teoretycznych*, „Politeja”, 15(4/55), Kraków.
- Geiges L. (2018), *Wie die AfD im Kontext der „Flüchtlingskrise“ mobilisierte. Eine empirisch-qualitative Untersuchung der „Herbstoffensive 2015“*, „Zeitschrift für Politikwissenschaft”, red. K. Schäfer, Wiesbaden.
- Gelles K. (2023), *Uwarunkowania sukcesu Alternatywy dla Niemiec w nowych krajach związkowych*, „Przegląd Zachodni”, 3, Wrocław.
- Gierszewski D., Matykiewicz A. (2020), *Integrationskurse jako narzędzie polityki integracyjnej Republiki Federalnej Niemiec*, „Politeja”, 3, Kraków.

- Kałabunowska A. (2019), *Granice w wizji politycznej współczesnej skrajnej prawicy w Niemczech*, „Politeja”, 1, red. A. Porębski, M. Stefanowicz, Kraków.
- Poier K., Saywald-Wedl S., Unger H. (2020), *Die Themen der „Populisten”*, „Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik”, vol. 50, Issue 2, red. B. Matern.

Dane statystyczne i raporty:

- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2016), *Das Bundesamt in Zahlen 2015. Asyl, Migration und Integration*, <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2015.html?view=renderPdfViewer&nn=284738>, 25.05.2024.
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2024), *Aktuelle Zahlen (12/2023)*, <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/AsylinZahlen/aktuelle-zahlen-dezember-2023.pdf?blob=publicationFile&v=4>, 25.05.2024.
- Faus R., Storks S. (2019), *Das pragmatische Einwanderungsland*, <https://library.fes.de/pdf-files/fes/15213-20190402.pdf>, 07.05.2025.
- Infratest-Dimap, *Sonntagsfrage Bundestag*, <https://www.infratest-dimap.de/umfrage-analysen/bundesweit/sonntagsfrage/>, 20.05.2024.
- Statista (2017), *Gewinne und Verluste der Parteien bei der Bundestagswahl am 24. September 2017 im Vergleich zur vorherigen Bundestagswahl*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/753320/umfrage/gewinne-und-verluste-der-parteien-bei-der-bundestagswahl/>, 20.05.2024.
- Statista (2022), *Inwieweit stimmen Sie der Aussage zu, dass der Krieg in der Ukraine für Sie persönlich schwerwiegende finanzielle Folgen hat?*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1333263/umfrage/finanziellen-folgen-des-ukraine-krieges/>, 20.05.2024.
- Statista (2023), *Sind Sie mit der Art und Weise, wie die Demokratie in der Bundesrepublik Deutschland funktioniert alles in allem zufrieden oder nicht zufrieden?*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1337700/umfrage/zufriedenheit-mit-dem-funktionieren-der-demokratie-in-deutschland/>, 20.05.2024.
- Statista (2023), *Soll Deutschland mehr Geflüchtete, weniger Geflüchtete oder etwa so viele Geflüchtete wie derzeit aufnehmen?*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/378964/umfrage/umfrage-zur-aufnahme-von-fluechtlingen-in-deutschland/#:~:text=Rund%2064%20Prozent%20der%20befragten,Gef%C3%BChtete%20aufnehmen%20so%20wie%20derzeit,> 20.05.2024.
- Statista (2024), *Anzahl der Asylanträge in Deutschland von 2014 bis 2024*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/76095/umfrage/asylantraege-insgesamt-in-deutschland-seit-1995/>, 20.05.2024.
- Statista (2024), *Russland: Anzahl der russischen Staatsbürger in den Mitgliedstaaten der Europäischen Union (EU-27) im Jahr 2023*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/871772/umfrage/russen-in-den-laendern-der-eu/>, 20.05.2024.

Publicystyka:

- About 200,000 people protest across Germany against far-right AfD party*, „The Guardian”, 03.02.2024, <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/03/germany-berlin-latest-rally-protests-against-far-right-afd-party>, 20.05.2024.
- Bericht – In Netzwerken Aufrufe zur Kölner Silvesternacht*, „Reuters”, 10.01.2016, <https://www.reuters.com/article/idUSKCN0UO0HG/>, 20.05.2024.
- Die Ergebnisse der Landtagswahlen im Überblick*, „Spiegel”, 14.03.2016, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/wahlen-2016-die-ergebnisse-der-landtagswahlen-im-ueberblick-a-1082093.html>, 20.05.2024.
- Domagała K., *Sylwester 2015: Noc, która zmieniła Niemcy*, „Deutsche Welle”, 31.12.2016, <https://www.dw.com/pl/sylwester-2015-noc-kt%C3%B3ra-zmieni%C5%82a-niemcy/a-36958722>.
- Fürstenau M., *Komentarz: Czy wschodni Niemcy naprawdę wybierają inaczej?*, „Deutsche Welle”, 02.09.2019, <https://www.dw.com/pl/komentarz-czy-wschodni-niemcy-naprawd%C4%99-wyberaj%C4%85-inaczej/a-50248052>, 20.05.2024.
- Langemann, Pausch, *Rauf runter rauf*, „Die Zeit”, 15.06.2023, <https://www.zeit.de/2023/26/afd-umfragehoch-waehler-forschung>, 20.05.2024.
- Miłosz M., *Prawicowa AfD pod nadzorem niemieckich służb*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 21.01.2021, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8073911,afd-pod-nadzorem-niemieckich-sluzb.html>, 18.05.2024.
- Müller A-K., *Der wahre Chef der AfD*, „Spiegel”, 07.10.2022, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/bjoern-hoecke-der-wahre-chef-der-afd-a-60b3ae03-8db5-43f8-b2e8-9a00c7b5471f>, 07.05.2025.
- OB-Kandidatin bei Messerangriff schwer verletzt*, „Die Zeit”, 17.10.2015, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-10/koeln-henriette-reker-ob-wahl-kandidatin-messer-attacke>, 20.05.2024.
- Oliveira I., *AFD deputy leader says Angela Merkel is a 'dictator'*, „Politico”, 05.06.2016, <https://www.politico.eu/article/alexander-gauland-afd-deputy-leader-says-angela-merkel-is-a-dictator-migrants-far-right/>, 20.05.2024.
- Pfeifer H., *„Faszysta” premierem jednego z niemieckich landów?*, „Deutsche Welle”, 16.01.2024, <https://www.dw.com/pl/faszysta-premierem-jednego-z-niemieckich-land%C3%B3w/a-67999338>, 18.05.2024.

Strony internetowe:

- ARD DeutschlandTREND Juni 2023*, 06.2023, [tagesschau.de, https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-pdf-118.pdf](https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-pdf-118.pdf), 20.05.2024.
- ARD-DeutschlandTREND Oktober 2023*, 10.2023, [tagesschau.de, https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-pdf-126.pdf](https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-pdf-126.pdf), 20.05.2024.
- Bartczak B., *Włochy u progu rewolucji*, 19.08.2019, [gosc.pl, https://www.gosc.pl/doc/5794047.Wlochy-u-progu-rewolucji](https://www.gosc.pl/doc/5794047.Wlochy-u-progu-rewolucji), 20.05.2024.

- Bundestagswahl 2017*, 24.09.2017, tagesschau.de, <https://www.tagesschau.de/wahl/archiv/2017-09-24-BT-DE/index.shtml>, 20.05.2024.
- Bundestagswahl 2021*, 26.09.2021, tagesschau.de, <https://www.tagesschau.de/wahl/archiv/2021-09-26-BT-DE/index.shtml>, 20.05.2024.
- Bundestrend: Union, SPD und Grüne stagnieren – AfD legt zu*, 28.08.2023, wahlkreisprognose.de, <https://www.wahlkreisprognose.de/2023/08/27/bundestrend-union-spd-und-gruene-stagnieren-afd-legt-zu/>, 20.05.2024.
- Ciechanowicz A., *Sylwester w Kolonii – koniec niemieckiej gościnności?*, 13.01.2016, osw.waw.pl, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-01-13/sylwester-w-kolonii-koniec-niemieckiej-goscinnosci>, 20.05.2024.
- Geheimplan gegen Deutschland*, 10.01.2024, correctiv.org, <https://correctiv.org/aktuelles/neue-rechte/2024/01/10/geheimplan-remigration-vertreibung-afd-rechtsextreme-november-treffen/>, 20.05.2024.
- Lindner N., *Krawalle in Heidenau. Vorhersehbare Katastrophe*, 22.08.2015, deutschlandfunk.de, <https://www.deutschlandfunk.de/krawalle-in-heidenau-vorhersehbare-katastrophe-100.html>, 20.05.2024.
- Nativismus und rechtes Wahlverhalten*, feldzug.net, <https://feldzug.net/2023/02/06/nativismus-und-rechtes-wahlverhalten/>, 20.05.2024.
- Profil ugrupowania AfD na portalu Facebook, <https://www.facebook.com/alternative-fuerde/>, 25.05.2024.
- Reible C., *AFD rückt nach rechts*, 05.07.2015, tagesschau.de, <https://www.tagesschau.de/inland/afd-parteitag-117.html>, 20.05.2024.
- Träger H., Matthies C., *Die Bundestagswahl 2021 in Ostdeutschland*, 21.09.2022, bpb.de, <https://www.bpb.de/themen/deutschlandarchiv/343667/die-bundestagswahl-2021-in-ostdeutschland/>, 07.05.2025.
- Warum die AfD im Osten stark ist*, 30.09.2021, deutschlandfunk.de, <https://www.deutschlandfunk.de/bundestagswahl-warum-die-afd-im-osten-stark-ist-100.html>, 20.05.2024.

Plik audio:

Wywiad z prof. dr. hab. Jochenem Franzke z Uniwersytetu w Poznaniu, 15.03.2024.

Alternative for Germany – the activities of right-wing populism in the years 2015–2023 as exemplified by the migration crisis and the war in Ukraine

Summary

In the years 2015–2023, the Alternative for Germany (AfD) managed to gain record support as a result of the two phases of the migration crisis and the war in Ukraine. It was the first far-right party to enter the Bundestag, and in 2023 it was in second place in the support polls. Despite its controversial language, the AfD electorate was

growing with more voters dissatisfied with the effects of German migration policy and Germany's support for Ukraine after the Russian aggression. The article also shows how support for this party depends on the popularity of the issue of migrants from Africa and the Middle East in public discourse.

Key words: AfD, populism, migration crisis, far right

Informacje o autorze

Jakub Dydymski [jakdyd@st.amu.edu.pl] – absolwent studiów licencjackich na kierunku Stosunki międzynarodowe, obecnie kontynuujący tenże kierunek jako student II roku studiów magisterskich. Jego zainteresowania to polityka państw niemieckojęzycznych i Bliskiego Wschodu, prawo międzynarodowe oraz stosunki konsularne.